

Szerémség magyar örökségének jövője

A Duna és a Száva közét, a hajdani Magyar Királyság legdélebbi vármegyéinek egyikét nevezzük Szerémségnek. A magyar Szerém, a szerb Srem és a horvát Srijem elnevezésekben a hajdani római Syrmium él tovább. Azt, hogy a magyarság már igen korán megszállta e vidéket, az olyan településnevek, mint Nyék, bizonyítják. A tájegység ősi magyar neve egyébként valószínűleg Bolgyán volt, bizonyára a ma Buđanovcinak nevezett település után, amely határában a székelykevei Dani Zoltán 1999-ben az amerikai hadsereg F-117-es lopakodóját lelőtte. Az 1918-ig fennálló Szerém vármegye területének nyugati része ma Horvátországhoz tartozik, ám ez a rész történetileg Valkó vármegyéé volt. Valkó vármegyét Mária Terézia rendelete szüntette meg és osztotta szét Szerém és Pozsega megyék között. Kevésbé ismert dolog, hogy ezek a vármegyék nem képezték Szlavónia részét, hanem közvetlenül Magyarországhoz tartoztak. A Magyar Patrióták Közössége egyesület ötagú küldöttsége idén júliusban bejárta a teljes Szerémséget, hogy a táj magyar épített örökségét felmérje és a térségben élő magyar szórványközösségek sorsa felől tájékozódjon.

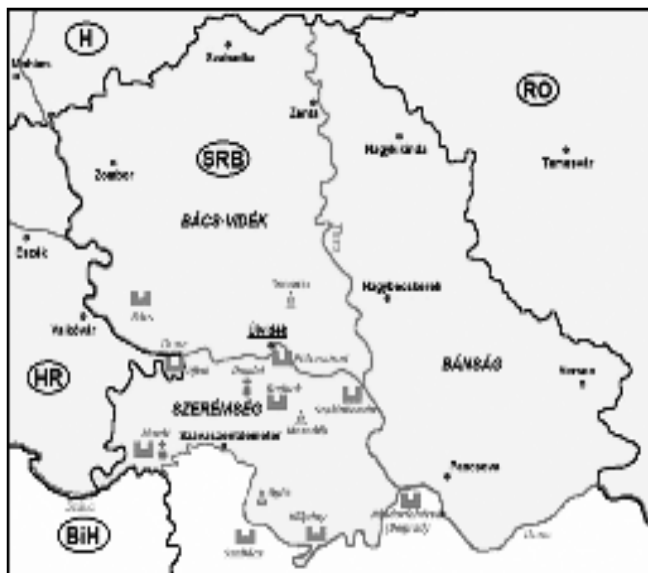

Szerémségi táj: szőlőültetvények, háttérben a Tarcal-hegységgel

Az iskolákban folyó oktatás talán még mindig nem helyez kellő hangsúlyt arra a történelmi tényre, hogy valamikor a magyar nyelvterület kiterjedése nem a mai, igencsak összezsugorodott állapotoknak felelt meg. A törökdulás és az azt körülvevő események elsősorban a Délvidék őshonos népességét tépázták meg. Bács-Bodrog, Torontál, Temes, Szerém vagy éppen Valkó vármegyék népessége gyakorlatilag teljesen kicserélődött. Az új jövevények jó esetben csak a településneveket vették át a középkori magyar kultúra világából. Így van ez a Szerémség esetében is, hiszen bár ez a táj egykor a magyar néptalaj szerves része volt, ma a magyarság aránya alig 1%-os. Ők is inkább XIX. századi Bács megyei, baranyai kirajzások következtében kerültek mai lakóhelyükre. Két csoportban élnek nagyobb számban: a már nevében is üzenetértékű Maradékon (Maradik) és környékén, valamint a Száva mente három falujában: Nyéken (Nikinci), Herkócán (Hrtkovci) és Fénybereken (Platičevo). Lélekszámuk a legfrissebb népszámlálási adatok szerint a városi szórványokkal együtt is csak négyezer körüli.

Ahogy Makkai Béla történész professzor fogalmazott: a Szerémség a „Magyar Atlantisz.” Valóban, nincs okunk szavaiban túlzást vélni: Szerém a középkori Magyar Királyság legtermékenyebb és leggazdagabb vármegyéinek egyike volt. Nem véletlen, hogy itt terjedt el a magyar huszitizmus a XV. század első felében: innen került ki a legtöbb, Prágában tanuló magyar egyetemista. A Tarcal-hegység lankáin termő bor Mátyás király kedvenc itala volt (a híres Szerémi, az első szőlőtőkét még a római Probus császár ültette el), s csak a Szerémség 1526-os végső elestével adta át helyét a rangsorban mögötte következő Tokajinak. Történelmünk ezt követő viharos évszázadai kellően ismertek előttünk. Mégis, mi okozhatta, hogy ez a vidék ennyire ki-

esett történelmi emlékezetünkől, bennünk élő hazatudatunkból?

A Magyar Patrióták Közösségének júliusi útja által érintett települések

Feltehetjük úgy is a kérdést: Ki hallott olyan városnevekről, mint Ürög, Kamanc, Árpatarló vagy Szávaszentdemeter? A Szerémség története valóban Atlantisz-jelenség, amit mi sem bizonyít jobban, mint a középkori magyar nevek fokozatos kikopása. Az 1914-es szerb betörést követően indított honvédő hadművelet idején a magyar lapok mitrovicai győzelemről lelkesednek, szemmel láthatóan nem tudva azt, hogy a várost magyarul Szávaszentdemeternek hívják (ebből keletkezett a szerb Dimitrovica, amely lerövidülése által a hajdani megyeszékhely mai államnyelvi elnevezését nyerte.) A magyar művészettörténész szakma – tisztelet a csekély kivételnek – még mindig morovíci, rosszabb esetben morovityi középkori templomról tud, holott ezt a falut magyarul Marótnak hívták, s a híres Maróti família is innen származott. A fontosabb helyek közül egyedül Pétervárad dacol a magyarság sajnálatos földrajzinév-amnéziájával – igaz, ma már a többség azt sem tudja, hogy Péterváradot helyesen a Szerémséghez kell számítanunk. A feledésbe ment nevek jó példa Valkóvár esete. Még a XIX. században is tudták, mi Vukovar magyar neve. Ma mégis minden térkép „Vukovározik.” A délszláv háború felkészületlen haditudósítói beégették fülünkbe a tévedést, és azóta mintha nem akarnánk tudomásul venni, hogy

Valkóvár helyett Vukovárat mondani épp olyan, mintha Szabadka helyett Szuboticát íránk.

A Szerémség nyugati felében találjuk a mai Šid városkát. Bár tizenötezer lakosa van, a legtöbb térkép mégsem említi magyar nevét, amelyik pedig igen, tévesen a középkori – azóta eltűnt – Szegfalvával azonosítja. Láttam olyan térképet, ahol a Šidből Zsid lett. Ugyan miért? A Šid a magyar séd szóból ered, ami sebes vizű kisebb vízfolyást, mai szóval patakot jelent. Siden valóban folyik egy patak, amely a Tarcal hegyei közül érkezik. Ma felső szakaszát Berkasovónak (Berekszó) hívják, alsó részét pedig Šarkudin néven találjuk meg a térképen. A Šarkudin elnevezés egy hajdan itt állt középkori település, Sarkad emlékét őrzi. Melyik ezek közül a Séd? Ahhoz, hogy ezt az ellentmondást feloldjuk, a földrajztudományhoz kell fordulnunk segítségért.

Rejtett régmúlt. Rednek (Vrdnik) vára a Tarcal sűrű erdeinek mélyén

Nemes Nagy László 1829-es latin nyelvű Notitiájában Szerém vármegyének három folyóját említi: „Regio haec Danubio, Vuka, et Sid fluviiis” – azaz, a megye három folyója a Duna, a Valkó és a Sid (Séd)! (A Száva mente ekkor a megyétől különválasztva, a Pétervárad kerület határőrvidéki közigazgatása alatt állt.) A szerémségi Sid távoli rokona a felvidéki Gömörsid, amely eredetileg „Seed”, tehát Séd volt, s szintén az ott folyó patakról kapta nevét. Máris kiderül, hogy ennek a nem középkori eredetű mezővárosnak is valójában magyar neve van. Szerémség tele van hasonló rejtélyekkel, amelyeket meg kell fejtenünk annak érdekében, hogy a magyar földrajzi nevekkkel kapcsolatban keletkezett bábeli zűrzavart rendbe tehesük. Felmerülhet a

kérdés, hogy mindez miért kulcsfontosságú egy örökségvédő civil szervezet számára? Elsősorban azért, mert a történelmi magyar névanyag is a magyar örökség fontos, nagyon fontos része.

Kiemelkedő építészeti örökségünk: Marót középkori erődtemploma. Fennmaradását annak köszönheti, hogy minden irányból mocsarak veszik körül.

Tudomásunk szerint olyan munka, amely a Szerémség magyar emlékeivel foglalkozott volna, mai napig nem született. Méltatlan ez különösen annak fényében, hogy az első magyar bibliafordítás, a „Huszita Biblia” is ezen a tájon született – egész pontosan Kamancon (Sremska Kamenica) – Tamás és Bálint diákok jóvoltából. Mintegy hiánypótlásként döntött úgy a Magyar Patrióták Közössége, hogy örökségvédelmi programját szóránymissziójával egybekapcsolva a Szerémségbe utazik, és a térség magyar emlékeiről fotódokumentációt készít. Bár hajdanán az ország egyik központi területe volt ez, ma úgy kell kihámozni a magyar múlt emlékeit a későbbi korok rárakódott rétegei alól. Itt is érvényes az az általános megállapítás, hogy amint az ország déli határai felé haladunk, úgy egyre kisebbek a romok. Ami a Szepességben még szép műemléktemplom, az Buda környékén már csak tető nélküli rom, majd szép lassan az impozáns falakat kőrákásnak tűnő maradványok váltják fel. Sok emlékünkhöz a földfelszín alatt

szunnyad. Így van ez a Szerémség várainak, középkori várkastélyainak jelentős részével is: még mindig tucatnyi azoknak a Hunyadi-kori erősségeknek a száma, amelyek ismeretlen helyen rejtőznek. Idei tanulmányi utunk során például nagyon szerettük volna megtalálni az Ürögtől nyugatra fekvő Réva (Rivica) várhelyét, ám hiába: az egykoron nevezetesen falu – a híres Révay család bölcsője – szerb lakosai közül még az idősek sem tudnak arról, hogy valaha a község határában romok lettek volna.

A lista vég nélkül folytatható lenne. Elegendő azonban még meglévő történelmi örökségünket számba venni. A Tisza befolyásával szemben álló Szalánkemén vára például igencsak omladozik. A rómaiak Acumincum nevű települése állt itt, állítólag ennek romjaira épült a középkori vár. Sikerült a faluban egy másik középkori romot is találnunk, amely eddig sajnálatosan elkerülte a magyar tudományos szakma figyelmét. Feltételezésünk szerint az itt létezett premontrei vagy pálos kolostor maradványa ez. (Jó lenne tisztázni a kérdést!) Szalánkemén fontos szerepet játszott az 1456-os nándorfehérvári diadal idején: Hunyadi serege július 14-én itt verte szét a Dunán folyami zárat alkotó török hajóhadat. A település még egyszer jutott világtörténelmi szerephez: a Duna fölötti löszháton zajlott le 1691. augusztus 9-én a keresztény világ és a török birodalom közti jelentős ütközet, a szalánkeméni csata. A kétszázadik évfordulón felállított hatalmas emlékmű német nyelven hirdeti a kereszt félhold felett aratott győzelmét. Nekünk azért is emlékezetes ez a hely, mert itt esett el Zrínyi Ádám magyar zászlósúr, Zrínyi Miklós költő hadvezér egyetlen fia. Emlékére koszorút helyeztünk el az obeliszkszobor talapzatánál.

A valós történelmi emlékezeten alapuló, egészséges magyar identitás fontos elemét képezik a végvári harcok. A török fenyegetettség korában – amikor Magyarország a Kereszténység Védőpajzsa volt – épült ki az a déli végvárrendszer, amely nemcsak hazánkat, hanem a teljes keresztény civilizációt hivatott védelmezni. Az sem véletlen, hogy legnagyobb nemzeti hőseink is éppen ebből a korszakból kerültek ki. Ezek az elődök olyan erkölcsi tőkét kamatoztattak a magyarságnak, amelynek köszönhetően máig jogunk van (lenne) megmondani, hogy mi

európai s mi nem az. Nagyon fontos, hogy ennek az erkölcsi aranykornak – amelyért végső soron nemzeti nagylétünkkel fizettünk – a történelmi tereit is lehetőség szerint megőrizzük, bemutassuk. A Szerémség a magyar történelmi tudat szempontjából kiemelten fontos térség: végváraink részben máig állnak (Pétervárad, Marót-Morović, Rednek-Vrdnik stb.), itt van a szomszédban Nándorfehérvár és Szabács, valamint a Szerémségben található az a Nagyolaszi (Mandelos) is, amelynek határában 1523-ban a magyar győzelemmel végződött nagyolaszi csata lezajlott. Itt győztünk utoljára Mohács előtt.

Szalánkemén romjai

Ez a felbecsülhetetlen értékű örökség azonban pusztulóban van. A Száva menti Kölpény (Kupinovo) várát a Hunyadi-korban megerősítették. A gondosan megépített téglafalak állékonyágát mi sem bizonyítja jobban, minthogy a helyi lakosok egy része mai napig a várfalak elhordásával és a bontott téglák értékesítésével foglalatoskodik. Mindez döbbenetes, főleg annak tudatában, hogy ezt a várat mai napig még fel sem tárták, így azt sem tudjuk, mi minden megy veszendőbe. Szerémség hajdani dicső magyar múltjából csak kevés maradt ránk, s az a kevés is folyton pusztul. Elsősorban várakról, kolostorromokról, templomokról van szó, így a tét ma nem az, hogy ezeket valahogy magyar kézbe vegyük. A Szerémség magyar emlékeivel kapcsos-

latos nemzetstratégiai célként azt kell magunk elé kitűznünk, hogy a magyar állam és a magyar szervezetek megóvásban való részvétele által ezeknek az emlékhelyeknek legalább a „közös” jellege megmaradhasson. Éppen ez történik Dombón (Rakovac), ahol a XIII. századi bencés apátság feltárása és az állagmegóvás munkálata magyar-szerb határon átnyúló közös program keretében történik. Nem közismert, hogy ez volt a korabeli Dél-Magyarország legjelentősebb monostortemploma. Egy ilyen „részvételi politika” lehet a garancia arra, hogy az egyes helyszíneken létrejövő bemutató terek ne váljanak az utódállami történelemhamisítás – és ezáltal a múltgyalázás – újabb színhelyeivé, hanem az igaz múlt megismerésére alkalmas, valódi tartalmuktól meg nem fosztott műemlékek legyenek. Annak érdekében, hogy ez megvalósulhasson, összegyűjtöttük a Magyar Patrióták Közössége szórványprogramjának keretei között ennek a tájegységnek a még meglévő magyar kulturális hagyatékát. Többnapos látogatásunkról reményeink szerint mihamarabb egy szakmai igényű tanulmány fog születni.

S miközben reménykedünk abban, hogy munkánkat nem hiába végeztük, azt se feledjük, hogy a Szerémségben még mindig él négyezer magyar, mindenféle demokratikus jogállamban kijáró nemzetiségi intézményrendszer nélkül, válaszüton a megmaradás és a végső felmorzsolódás között. A diakovári püspökségről delegált horvát papjaik templomaikból számúzták a magyar nyelvet, s még ott is horvátul hallgatják Isten igéjét szerémségi honfitársaink, ahol horvát anyanyelvű katolikusok egyáltalán nem élnek, csak magyarok. Az anyaországi és a délvidéki magyar értelmiség felelőssége, hogy szót emeljen értük. Mi ezt kötelességünknek tekintjük, annál is inkább, mivel egész utunk során az ő rendkívüli vendégszeretetüket élvezhettük.

2014. augusztus 28-a

Hetzmann Róbert elnök

Magyar Patrióták Közössége

www.magyarpatriotak.hu

(A mellékelt képek a szerző felvételei.)